

CONFERENCE REVIEW

La traductologie et la linguistique contrastive vues dans une perspective nordique-française (Nordisk forskarkurs à Växjö (Suède) du 30 mai au 3 juin 1999) *Elisabeth Tegelberg* 229

REVIEWS

- J. SVARTVIK, Engelska – öspråk, världsspråk, trendspråk *Alvar Ellegård* 238
M. RYAN, Literary Theory: A Practical Introduction
P. WIDDOWSON, Literature. The New Critical Idiom *Sabina Kielow* 239
H. OLSSON, Språket – så fungerar det. Lärobok i allmän grammatik och lingvistik *Arne Olofsson* 239
A. ELLEGÅRD, Jesus, One Hundred Years Before Christ: A Study in Creative Mythology *Ronald Paul* 243
H. LÖFGREN & A. SHIMA (eds), After Consensus: Critical Challenge and Social Change in America *Ted Tapper* 244
M.M. MAHOOD, Playing Bit Parts in Shakespeare *Magnus Ankersjö* 245
J. MIKALACHKI, The Legacy of Boadicea: Gender and Nation in Early Modern England *Monica Armini* 246
S. PACKALÉN, Im Spiegel der Literatur. Den tyskspråkiga litteraturen under tolv hundra år *Esbjörn Nyström* 247
Nordstedts bildordbok. Svenska, Engelska, Tyska, Franska *Christine Pankow / Ingmar Söhrman* 249
F.-M. KIRSCH, Stille aber ist Mangelware. Deutschland und die Deutschen in schwedischen Schulbüchern für das Fach Deutsch 1970-1995 *Gösta Björn* 251
G. MÜLLER WALDECK & R. ULRICH (Hrsg.), Hans Fallada: Sein Leben in Bildern und Briefen *Frank-Michael Kirsch* 253
Nordstedts spanska ordbok. Spansk – svensk, svensk – spansk *Ingmar Söhrman* 254
© MODERNA SPRÅK and the contributors
ISSN 0026-8577

EDITORIAL BOARD
Editorial Secretary
Sverker Bengtsson, Avsynaregatan 6, SE 587 37 LINKÖPING, Sweden
Tel. Int. Code +13 15 30 10

English section
Language Literature
Mats Möbärg Ronald Paul
Engelska institutionen
Göteborgs universitet
Box 200
SE 405 30 GÖTEBORG
Sweden

French section
Language & Literature
Olof Eriksson
Inst. för humaniora
Växjö universitet
SE 351 95 VÄXJÖ
Sweden

German section
Language & Literature
Martin Todtenhaupt
Inst. för tyska o. nederl.
Göteborgs universitet
Box 200
SE 405 30 GÖTEBORG
Sweden

Spanish section
Language Literature
Lars Fant Ken Benson
Inst. för spanska o.
portugisiska
Stockholms universitet
S-106 91 STOCKHOLM SE 405 30 GÖTEBORG
Sweden Sweden

Manuscripts, books for review, and correspondence concerning the different language sections should be sent to the section editor(s) concerned. Contributors should note that owing to the large amount of material in hand some delay between the acceptance of a manuscript and its publication may be unavoidable.

ANNUAL SUBSCRIPTION for 1997, (incl. postage and VAT when necessary): 200 SEK for subscribers in Sweden, 210 SEK for Scandinavia (incl. Baltic states), 225 SEK for within and 240 SEK for outside Europe. Subscriptions payable to Moderna Språk Giro no. Stockholm 55 33 33-6, or Skandinaviska Enskilda Banken, S-551 11 Jönköping, Account no. 5146 10 126 78. BOOKSELLERS' SUBSCRIPTION PRICE (VAT not included) is 230 SEK for Sweden, 240 SEK for Scandinavia (incl. Baltic states), 255 SEK for within and 270 for outside Europe. Please make sure all payments are made in SEK. Subscriptions should be sent to Moderna Språk, Administrationen, Box 8054, SE-800 08 Gävle, Sweden. Tel 026-65 91 88. Mail: Olle.Kall@swipnet.se

ADVERTISEMENT RATES: whole page (in text) – 2.000 kronor, half page (in text) – 1.400 kronor, 3rd page of cover 2.500 kronor, back page of cover 3.000 kronor, all prices excluding VAT. (Special discount if you place adverts in 3 or 5 consecutive issues). Correspondence concerning advertisements should also be sent to the Editorial Secretary.

Views expressed in Moderna språk are the contributors' own, thus not necessarily those of the Editorial Board.

Ansvarig utgivare/Legally responsible publisher: Jörgen Tholin.

STIG STRÖMHOLM

STOCKHOLMS
UNIVERSITETSBIBLIOTEK

2000-01-10

Det språkvetenskapliga studiets begynnelse i Uppsala

Föredrag av prof.em. Stig Strömholm vid invigningen av
Språkvetenskapligt centrum i Uppsala den 23 okt. 1998

Bland de skatter som alltjämt finns i den väldiga och berömda 900-talsdomen i Quedlinburg i Sachsen, vars stift och borg hörde till de ottonska kungarnas och kejsarnas kärnbesittningar, finns en märklig vävnad, en mycket stor väggbonad delad i flera avsnitt. En intresserad och inte helt okunnig amatör tycker sig av vissa symboler och dekorationsdetaljer kunna sluta att det praktfulla arbetet härrör från senmedeltiden eller förrenässansen. Det är emellertid enligt dateringar som genomförts med nya vetenskapliga metoder betydligt äldre; det stammar från de stora kejsarnas egen tid.

Praktbonadens symbolinnehåll är trots de mycket tydligt läsbara namnremсор som är knutna till de avbildade figurerna utomordentligt svårtolkat för nutida betraktare intill dess man funnit nyckeln. De medlemmar av de högmedeltida elitkretsar som hade tillfälle att komma i närheten av dyrbarheterna hade sannolikt lättare att från början följa bildsviten. Konstverket är nämligen en trogen och detaljrik illustration till 400-talsförfattaren Martianus Capellas lärodikt *De nuptiis Philologiae et Mercurii* – ett omfattande stycke hårdtuggad allegori, som kom att få mycket stor betydelse för medeltidens skol- och undervisningsschema. Där definieras utstofferade som Philologias kunskapsrika men också särdeles mångordiga brudtärnor, de sju fria konster som blev de närmast följande tretton-fjortonhundra årens trivium och quadrivium: grammatik, dialektik, retorik, geometri, aritmetik, astronomi och harmonik. Två andra jungfrur, symboliserande medicin och arkitektur, förvägras tillträde till bröllopet, ty ”sju fria konster, inte mer och inte mindre, skall det vara”, dekreterar Martianus. Det klargöres också i dikten att den enda brud som duger åt den kloke Merkurios är Philologia, den visaste av alla jungfrur. Onekligen framstår här filologien som vetenskapernas drottning, främst bland dem alla, hierarkiskt och systematiskt överordnad även så krävande discipliner som astronomi och geometri, båda i senare tid ej sällan innerligt fruktade av filologins ämnessvenner.

Med denna filologins magnifika centralställning inför ögonen är det inte utan viss förundran som man bläddrar i den minnesvolym som den språkvetenskapliga sektionen vid Uppsala universitet utgav år 1976, inför lärosätets femhundraårsjubileum. Den tillhör inte de mäktigaste bland fakultetsböckerna, och även en flyktig genomgång utvisar att de allra flesta bland de

MAG

P 254

ämnen som idag tillsammans utgör sektionens forsknings- och kunskapsområde har en förhållandevis kort historia vid vårt universitet.

Här skall nu jämförelsen mellan den stolta jungfru Philologia hos Martianus Capella och de filologiska disciplinerna i Uppsala inte drivas in absurdum. Situationen förklaras uppenbarligen till allra största delen helt enkelt därav att den lärda termen "filologi" som så många andra disciplinbeteckningar successivt har fått ett annat betydelseområde än för femtonhundra år sedan, då den ursprungliga, ännu breda och vaga grekiska innebörden "kärlek till visdomen" eller "till lärdomen" gjorde ordet användbart som samlingsbeteckning för hela det ännu hjälpligt överskådliga kunskapsområde som det akademiskt accepterade mänskliga vetandet omfattade vid början av det femte kristna århundradet.

Sammanställningen av dåtid och nutid är å andra sidan inte utan vidare en absurditet, ett språkligt taskspelartrick. Till den medeltida Philologias kärnområden hörde flera kunskapsfält, inom vilka språket och språkets studium är centrala: dialektik, grammatik och retorik är alla tre språk-inriktade och språkbaserade discipliner; även musikstudiet, harmoniken, innefattar språkliga analyser. Det är därför inte meningslöst att dröja vid den redogörelse för den moderna upsaliensiska språkvetenskapens öden som jubileumsboken förmedlar för att därefter reflektera över hur dessa öden skall kunna sammanställas med och begripas i ett historiskt sammanhang.

Det är i en krets sådan som denna en självklarhet att det går en avgörande skiljelinje mellan två grupper av språk som föremål för vetenskapligt studium: å ena sidan befinner sig vad som i äldre tid ofta kallades "gamla språken" – korpuspråken grekiska och latin och de mindre bestämt avgränsade, till dels ännu i hög grad levande semitiska språk av vilka bibelns hebreiska och ett par närliggande munarter utgör det etablerade korpuspråket.

Om vi tills vidare lämnar de gamla språken därhän, framträder en med upsaliensiska mått tämligen ungdomlig kavalkad av tungomål och lingvistiska discipliner.

Det är inte förvånande att de nordiska språken tidigt blev föremål för forskning och undervisning under ledning av en professor. Den undervisning som förekommit i äldre tid hade ombesörjts av olika professorer, under 1800-talets förra hälft av professorn i litteraturhistoria och arkeologi, vars innehavare, J.H. Schröder, tillika var överbibliotekarie. Det var år 1859 som en fast professur i nordiska språk tillkom; dess förste innehavare var Carl Säve, mest känd som dialektforskare i den nationalromantiska anda som vid denna tid präglade svensk historie- och språksyn och som fick sina främsta uttryck i bland annat grundandet av Nordiska museet och Skansen. Den tidiga uppsalanordistikens stora namn, Adolf Noreen, Otto von Friesen och Bengt Hesselman gav åt disciplinen en fördjupning och en breddning som gällde så gott som alla områdets avdelningar och speciali-

teter. Det är ingen överdrift att hävda att Uppsala under den period som jag här inskränker mig till, från 1880-talet till det andra världskriget, var ett ledande centrum för studier i de nordiska språken.

År 1890 tillträdde Per Adolf Geijer en nyinrättad lärostol i romanska språk; det förefaller att vara den första alljämt bestående professur som ägnades ett enda utländskt språk eller en enda främmande språkfamilj. Den år 1829 inrättade lärostolen i moderna språk och estetik hade delats upp 1855, då modern europeisk språkvetenskap och modern litteratur fått en egen professur, som emellertid redan 1887 ånyo delades; det var då den romanska språkprofessuren tillkom. Engelska och tyska fick samsas om en professur till 1904, då de båda stora germanska språken erhöll var sin lärostol. År 1894 hade Karl Bernhard Wiklund börjat undervisa i finska och samiska vid Uppsala universitet, men det skulle dröja till 1905 innan en professur skapades för honom. Till lärostolens tidiga innehavare hörde Björn Collinder, en gestalt med tycke av svensk stormaktstid, verksam långt utanför det egna ämnets domäner. Den som sett den mäktiga gestalten agera, en kylig junikväll, i grekisk kostymring, i någon av de attiska tragedier som han nyöversatt och som Studentteatern uppförde i Botaniska trädgården, på trappan framför Linneanums kolonnad, den har i minnet bevarat en både gripande och imponerande bild av vad ett stort gammalt universitet kan ha att erbjuda i kulturskapande hänseende.

De slaviska språken fick sin lärostol genom riksdagsbeslut år 1890; den första innehavaren var den legendariske dialektforskaren Johan August Lundell, på vars mångsidiga meritlista åtskilliga pedagogiska och andra initiativ är att förteckna, bland annat grundandet av Fackskolan för huslig ekonomi, numera universitetets institution för hushållsvetenskap. Lundell var en intensivt verksam skapande ande och råkade också i mer än en konflikt. En kollega till honom lär under en sådan fejd i samtal med annan professor ha uttalat de för tiden, platsen och det andliga klimatet anmärkningsvärda orden: "Bror vet att jag inte är mycket för långpromenader, men om professor Lundell skulle hängas på Vaksalatorg, nog skulle jag pallra mig dit."

Sanskrit – på grund av sin språkhistoriska betydelse särskilt vårdat av den tyska historiska och komparativa filologins män under det romantiska skedet – blev föremål för undervisning av semitologen Otto Fredrik Tullberg redan 1838. Tullberg förtjänar nämnas också som en av dessa kraftkarlar som förmådde mer än att med heder rykta en professur; han räknas till Allmänna sångens grundare. Det skulle emellertid dröja ända till 1893 innan en ordinarie professor i sanskrit med jämförande språkforskning kom att tillsättas.

De östasiatiska språken måste konstateras ha haft svårt att vinna fast fot i Uppsala. Den store sinologen Bernhard Karlgren upptog år 1915 undervisning i kinesiska, men någon fast lärostol har inte tillkommit i något av dessa språk. Det ligger i sakens natur, det skall avslutningsvis påpekas, att

sådana specialiteter som keltiska språk och lingvistik inte hör till de områden som figurerar i den språkvetenskapliga sektionens tidigaste grundar- och hjälteålder, som här avhandlas. De hör senare utvecklingsskeden till.

Att professorer inte förekom i de moderna språken innebar självfallet inte att ett stort och av de nationella eliterna gynnat lärosäte som Uppsala skulle ha saknat praktiskt syftande undervisning i de viktigaste munarterna. Redan på 1630-talet inrättas tjänster som fransk, italiensk och spansk språkmästare. Kunskaper i dessa språk var nödvändiga för de förnäma ynglingar som förberedde en bana i offentlig tjänst vid akademien. Tyskan, vilken ju liksom finskan var ett av den svenska stormaktens viktigaste interna språk, torde i äldre tid knappast ha uppfattats som ett främmande tungomål – det är ju bekant att lågtyska och till och med holländska åtminstone tidvis tolererades i Riddarhusets överläggningar. År 1694 tillkom emellertid en språkmästartjänst i tyska. Det var sämre beställt med engelskan, som ju å andra sidan inte alls spelade den roll som nord- och mellaneuropeisk lingua franca som tillkom tyskan. Vid mitten av 1730-talet meddelas undervisning i engelska av Andreas Hesselius, men det skulle dröja ända till 1831 innan engelskundervisningen fått en verkligt fast ordning.

Inte heller får avsaknaden av språkprofessorer bortsett från corpus-språken tolkas så att vetenskaplig forskning på det filologiska området skulle ha saknats. Här lyser den stridbare och lärde John Ihres namn med särskild glans. Hans stora etymologiska lexikon, *Glossarium suio-gothicum*, som utkom 1769, var ett pionjärverk av allra högsta vetenskapliga valör; Ihre hade en genial insikt i de språkliga sammanhangen som gav hans omdömen tyngd långt innan den jämförande och historiska språkforskningen utbildat metoder för analys av sådana sammanhang.

Även om sålunda lysande lärde redan tidigt arbetade med grundläggande språkvetenskapliga problem, är det uppenbart att den utveckling som ledde till den språkvetenskapliga sektionens starka växt och i alla hänseenden breddade arbetsfält är att söka i den stora allmänvetenskapliga nyorientering som man brukar förknippa med romantiken och historicismen – med de rörelser som tar sin början under 1700-talets senare del hos tyska lärde som Herder och Hamann och som ett par årtionden in på 1800-talet förs till full blomstring av bröderna Grimm och bröderna August Wilhelm och Friedrich von Schlegel i Tyskland och av Rasmus Rask i Danmark. Starkt förenklat uttryckt kan dessa rörelser sägas ha inneburit att språken – dittills främst betraktade som rena arbetsredskap, låt vara med möjlighet att utformas på ett elegant eller ett fyndigt och djupsinnigt sätt; detta gällde särskilt de gamla språken – nu kom att uppfattas som karakteristiska uttryck för det språkbärande folkets kollektiva själ, som meningsbärande i djupare mening än vad som tidigare tänkts, och som underkastade tolkningsbara historiska strukturella och fonetiska förändringslagar. Korteligen: språket är inte längre enbart arbetsinstrument; det är också *föremål* för tolkande och värderande intellektuellt arbete.

Självfallet kom detta nya synsätt att omfatta även corpus-språken, latin, grekiska och hebreiska.

I ett anförande om demokratins rötter och utveckling helt nyligen försökte jag att peka på betydelsen av att i sin historie- och samhällssyn inte glömma detta svåråtkomliga och gäckande men samtidigt avgörande viktiga: det självklara. Det finns starka skäl för att upprepa denna påminnelse här. I europeisk vetenskapshistoria uppstår latiniteten under lång tid – i själva verket från de första kristna århundradena till tidigt adertonhundratalet – den på en gång överträffat storslagna och hopplöst anonyma rollen att vara all högre bildnings och allt teoretiskt tänkandes självklara vehikel, dess ofta misshandlade vardagsskjuts fram genom århundradena. Det var en självklarhet, att en personlighet som både i sin tankevärld och i sin sensibilitet står oss så nära som Erik Gustaf Geijer skrev sin dissertation på latin. *De stylo historico apud Romanos*, hette den, och den avhandlar de romerska historikernas prosastil. Fram till år 1964 fick disputationssavhandlingar vid de svenska universiteten alltid avfattas och försvaras på latin. Den sista gång detta skedde i Uppsala var år 1956, då latinaren Alf Önnersfors framlade och försvarade en dissertation i ämnet latin.

Latinet var – något tillspetsat uttryckt – under större delen av vårt universitets historia – inte ett *språk* i den mening som låt oss säga engelska, italienska eller tyska har i vår begreppsvärld idag. Det var förvisso ett språk i så måtto att dess uppbyggnad, dess tolkning och innebörd, liksom dess korrekta användning, var i minsta detalj studerad och reglerad av grammatiker sedan i varje fall Kristi födelse. Men det var mer än så. Det var *språket*. Jag minns inte rätt vilken påve eller möjligen italiensk världslig furste som efter mötet med en av den tidiga medeltidens nordiska monarker, på pilgrimsfärd till det heliga landet över italienskt territorium, fällde omdömet att detta var ett magnifikt exemplar – ett sällsynt ädelt och vackert djur, men ett djur, *ty han kunde ju inte tala*. Det var latinet som brast.

Latiniteten betalade priset för sin ställning. Språket, grammatiken, stilistiken, retoriken – allt studerades med tålmodig frenesi; allt beskrevs, allt överfördes till normer, råd, ideal, varnande exempel, fördömanden. Men latinet måste också fungera. Språket betalade samma pris som idag engelskan – detta sköna, oändligt nyansrika, mogna, i en likaledes rik, skön, associationsrik och komplicerad kulturell verklighet djupt rotade språk, som idag misshandlas till döds i sin egenskap av världsturismens, vetenskapens, politikens och affärlivets lingua franca.

Ingen torde ha skildrat latinitetens elände mer värtaligt än den vittre, spröde och elegante Adolf Törneros, frejdad brevskrivare i romantikens Uppsala, eloquentiae et poeseos professor 1832-1839. Hans lärostol torde ha varit en av de mest arbetstyngda av alla, och både hans hälsa och hans levnadsmod påverkades. Hans efterträdare på lärostolen Sven Lundström tecknar i sektionens minnesskrift 1976 en bild – på sirligt elegant engelska för övrigt – av den alltmer överansträngde och missmodige mannen. Törne-

ros humor räcker till för att han skall kunna ge en överdådig beskrivning av hur den högvördige ärkebiskopens högvördiga kalkoner bryter in i föreläsningssalen och intar sina platser på ett sätt som påminner om en akademisk ceremoni. Men Lundström frammanar också bilden av Törneros "lecturing, clothed in wolfskin, in the unheated lecture-room of the 'Gustavianum', where the breath stood arctically white round the classical citations heard by an audience whose teeth were clattering with cold". Naturligt inställer sig för den moderne läsaren bilden av Sten Selanders bondestudent, som lärt sig att "hålla förtvivlan tillbaka med stålblanka romarcitat".

Uppsala universitet har i sin tjänst haft många lysande latinister – lysande inte blott i sin språkbehärskning utan också i sin allmänna lärdom, i alla de discipliner där romarspråket gick in som en självklar tankens tjänarinna, en *ancilla*, och de skall inte uppräknas här. Som latinist, som språkets mästare, bör dock nämnas Petrus Lagerlöf, av den frejdade värmländska familjen, som svarade för lärostolen i vältalighet åren 1687-1699. Överhuvudtaget var den senare stormaktstiden, under Karl XI:s kärva regemente, något av en gyllene sommareftermiddag i Uppsala universitets historia.

Latinitetens ofrånkomliga förutsättning men också dess värsta fiende var latinplugget. Otaliga är de historier som beskriver dess själlöshet och dess förkonstling. "Om Er, Petersson," så säger skämttidningstecknarens latinlektor ännu i det svenska 1890-talsgymnasiet, med en värtalig bild som stöd, "om Er sedliga halt, Petersson, har jag, när Ni då jag, sedan jag drabbats av snuva, tvungits nysa, gjorde olämpliga grimaser, fattat en mycket dålig uppfattning." Och den tyske lektorn spänner ögonen i den gänglige abiturienten och ryter: "Snart, Schmidt, skall Ni ut i livets allvar – och Ni kan inte ens redogöra för versmättet *proceleusmaticus*!"

Intet bär starkare vittnesbörd om det latinska språkets och den latinska litteraturens intellektuella kraft och den latinska litteraturens skönhet och rikedom än att detta bokstavligt talat sönderpluggade språk lyckats överleva och alltjämt locka unga och gamla vänner till sig. Men vilket annat språk har mäktat smida rader sådana som Vergilius' yppersta, beundrade och hylade av så olika kritiker som Tennyson, Anatole France och T.S. Eliot:

"formosam resonare doces Amaryllida silvas" (Ecl. I)

eller

"Infandum, Regina, iubes renovare dolorem" (Aen. II,3).

Det är inte förvånande att den romantiska rörelsens historiska och komparativa perspektiv kom att prägla latinstudiet och latinforskningen något senare än dessa nya synsätt trängde igenom på de moderna språkens område. Å andra sidan hade latinet intet att förlora på de nya idéerna. Det är nu en gång inte något fattigt eller ointressant språk...

Inte heller grekiskan undgick att påverkas av den romantiska språkuppfattningen. Lika dramatiskt som latinet kunde det grekiska språket nu inte drabbas av den nya tidens rörelser. Visst hade hellenskt tungomål spelat en utomordentligt viktig roll som bildningsinstrument och i någon mån även som vetenskapligt kommunikationsmedel i det gamla, humanistiska universitetets tjänst. Men i förhållande till latinet hade grekiskan förblivit ett exklusivt språk. Den allsidigt verksamme elsassaren Johannes Schefferus, som verkade i Uppsala under en lång tid vid 1600-talets mitt, var en aktiv grecist, och liksom i fråga om latinet upplevde Uppsala en verklig guldålder på den grekiska filologiens område mot slutet av 1600-talet. Också nyhumanismen, som gjorde sig gällande redan hos J. Floderus (1762-1789) och levde vidare under Chr. Dahl, J.O. Höjer och V. Palmblad, bar rik frukt i form av goda dissertationer. Vid 1800-talets mitt var den originelle och fruktade J. Spongberg ämnesföreträdare. Han höll de klassiska studiernas fana högt. Berömd är hans reaktion inför den framstående zoologen Liljeborgs försiktiga försök att införa darwinistiska tankegångar i sin undervisning. "Liljeborg är bra dum", lär Spongberg ha yttrat. "Han tror att om man kastar en katt i Fyrisån, blir den en fisk." Ett annat uttryck för Spongbergs ringaktning för de empiriska vetenskaperna är den biljett som han sände till samme Liljeborg, sedan Spongbergs hushållerska med vederbörligt tillstånd begivit sig till Vaksala torg för att beskåda en där förevisad elefant och därvid dröjt sig kvar längre än som behagade hennes husbonde. "Bror Liljeborg," skrev den koleriske mannen, "som är förtrogen med de så kallade naturvetenskaperna, kan bror tala om för mig hur lång tid en medelålders piga behöver för att begäpa en så kallad elefant?"

Det kan kanske sägas att grekiskan kom lindrigare undan, blev föremål för väsentligt färre kommentarer, än latinet när den universitetsvärld som renässansen byggt upp störtade samman – odramatiskt men likväl slutgiltigt – mot mitten av 1800-talet. Det kan finnas anledning att reflektera över detta förhållande. Den viktigaste förklaringsfaktorn är naturligtvis helt enkelt att grekiskan aldrig intagit samma dominerande plats och heller aldrig gjort gällande samma anspråk som latinet. Överhuvudtaget frestas man tala om något av en tystnadens sammansvärjning när det gäller studiet av grekiskan. Onekligen är språket i sin smidighet, sin väldiga ord- och formrikedom, sin subtilitet svårare att behärska eller rentav att tränga in i än det med tiden hårt strukturerade latinet. Väsentligt färre måste ha nått samma säkerhet i sina grekiskkunskaper, och väsentligt fler måste ha blivit stående på ett ganska elementärt stadium, samtidigt som förhärskande bildningsideal gjorde det angeläget att kunna framstå som god hellenist. Var och en som – med de bästa föresatser och de bästa hjälpmedel – givit sig i kast med uppgiften att verkligen på egen hand och på allvar tolka en dikt av den alltsedan renässansen så ofta och så högstämt prisade och imiterade Pindaros, vet att även det kortaste och enklaste ode tornar upp sig till hårt motstånd, icke olikt en ostronbank i sin slutenhet, där varje enskild rad och varje bild är ett

nytt, skrovligt och hårt ostron. Få kommer ur den leken utan blodiga fingrar.

Även det tredje corpuspråket – hebreiskan – kom att betraktas med nya ögon när romantik, historicism och komparatism hade trängt in i språkforskarnas värld. Kanske var situationen här den allra mest problematiska. Det var svårt nog att relativisera latinet efter två årtusendens kejsrerliga ställning. Här gällde det emellertid mer: det enligt tradition och allmän upplyst mening äldsta bland språk – det tungomål som Gud valt för att tala till patriarkerna, Moses och det Gamla Testamentets övriga protagonister. Det var först efter reformationen som hebreiskan blev föreläsningssämne i Uppsala, men det var då inte vem som helst som tog sig an det heliga språket. De första föreläsningarna hölls av magister Nicolaus Olai Bothniensis, den norrländske teolog som varit ordförande vid Uppsala möte och som även utgivit läroböcker i hebreiska. Senare kom den store Västerås-biskopen Johannes Rudbeckius att företräda ämnet, och även om inte alla professorer nådde upp till hans nivå, tycks hebreiskan ha florerat. Flera av lärostolsinnehavarna hade företagit resor till Orienten. Främst bland dem brukar nämnas Carl Aurivillius, som innehade ämbetet mellan 1772 och 1786. Herman Napoleon Almkvist, som tillträdde professuren i semitiska språk 1890, tycks ha varit den som kraftfullt länkade in utvecklingen på moderna banor; undervisningen av teologie studerande innebar naturligt nog en tung börda för innehavaren av denna tjänst.

Liksom språket enligt fädrens föreställning tillkom med skapelsen – de första ord som uttalats bör ha varit ”Varde ljus” på någon av de mer distingerade hebreiska dialekterna – må denna korta skiss över språkstudiets begynnelse i Uppsala, nota bene dess begynnelse som självständiga studier, med fenomenet ”språk” som ämne och innehåll, sluta på de semitiska språkens domän, med omnämmandet av dess fredjade företrädare vid det utgående århundradets mitt, H.S. Nyberg. Och må de som känner den gamla slitna historien, säkerligen en vandringshistoria, visa tålmod när jag berättar om den västerländske resenär i det lyckliga Arabien, som befann sig i en tågkupé mitt emot två av landets söner, vilka föga anande medpassagerarens färdigheter inledde ett samtal om intima förhållanden men avbröts av västerlänningen, som hövligt gjorde dem uppmärksamma på att han förstod deras konversation. De två bytte dialekt, men det var lika illa. De bytte igen, och gjorde det flera gånger. Till slut utropade den ene av dem uppgett: ”Antingen är Ni djävulen själv eller också är Ni professor Nyberg från Uppsala.”

*Professor em. Stig Strömholm
f.d. rektor för Uppsala universitet*

(S. Strömholm, Det språkvetenskapliga studiets begynnelse i Uppsala)

SOMMAIRE

L'article reproduit le discours prononcé par l'auteur, ancien recteur de l'Université d'Uppsala, le 23 octobre 1998, à l'inauguration des nouveaux locaux de la Faculté linguistique de l'université.

A Uppsala comme ailleurs, l'étude vraiment scientifique des langues vivantes est un phénomène relativement récent. Ces langues – notamment le français, l'italien et l'espagnol (l'allemand, langue parlée dans plusieurs provinces de l'Empire Baltique suédois, n'était guère considéré comme une langue étrangère, et l'anglais ne commençait à intéresser les étudiants que vers la moitié du 18e siècle) – étaient enseignées de très bonne heure à l'université, mais à titre d'*exercitia*, non pas comme des disciplines savantes. L'enseignement était confié à des maîtres de langues, qui n'appartenaient pas aux professeurs mais prenaient leur place dans l'hierarchie universitaire à côté des maîtres d'escrime, d'équitation, de danse, de dessin et de musique – fonctionnaires indispensables dans une université qui accueillait les fils de l'aristocratie et qui avait pour mission de former non seulement des pasteurs et des professeurs mais aussi les futurs hauts magistrats et même les hauts officiers du royaume.

C'est vers le milieu du 19e siècle – sous l'influence du romantisme et de la naissance des études comparatives et historiques en Allemagne, où les protagonistes étaient les frères Grimm et les frères Schlegel, que les études des langues modernes ont pris leur essor comme des disciplines académiques: une chaire en « esthétique et langues modernes » est créée en 1829 – le sujet principal de cette chaire fut la littérature comparée – mais dès 1855 on la divise en deux; les langues modernes dans leur ensemble sont alors dotées d'une chaire. Un professeur de langues noroises est nommé pour la première fois en 1859, et le premier titulaire de la chaire de langues romanes en 1890. Les autres grandes familles de langues suivent au cours de quelques dizaines d'années: en 1887 une chaire de langues germaniques (allemand et anglais) est établie; dès 1904, chacune de ces langues devient le sujet d'une nouvelle chaire. Les langues slaves reçoivent leur chaire en 1890, les langues feno-ougriennes en 1905. Le sanscrit, enfant chéri des comparatistes de l'école romantique, avait été enseigné depuis 1838, mais ne fut doté d'une chaire qu'en 1893. Malgré des tentatives énergiques au commencement du 20e siècle, les langues de l'Extrême Orient n'ont pas fait le sujet d'une chaire de professeur. De nouvelles spécialités (langues celtiques, langues africaines, linguistique générale) ont connu un développement important dans les derniers trente ans.

Il va de soi que les langues de l'antiquité ont une histoire plus longue dans une université médiévale comme Uppsala: le latin est évidemment, depuis la fondation du *studium generale* en 1477, non pas une langue, mais la langue, l'outil naturel de toute communication savante (jusqu'au milieu du

19e siècle, ce fut la langue de la plupart des thèses; en effet, c'est en 1956 qu'une thèse de doctorat fut soutenue pour la dernière fois – jusqu'ici – en latin). Le grec a eu sa chaire au moins depuis le rétablissement de l'université en 1593, après la longue période de déclin qui fut le résultat de la Réforme et de l'appauvrissement de l'Eglise, qui avait protégé et promu les études savantes. Il va de même de l'hébreu, langue particulièrement importante à l'époque de l'orthodoxie luthérienne et toujours étudiée par les futurs pasteurs. L'étude de ces trois langues à *corpus* pendant cinq siècles a évidemment contribué puissamment à créer une tradition philologique dont les langues modernes ont pu profiter dès le commencement.

SS

M

PUBLICATIONS ACTUELLES

Ces dernières années ont été publiés un certain nombre de mélanges offerts à des romanciers éminents, spécialistes de linguistique et/ou de littérature :

- (1) *Les formes du sens. Etudes de linguistique française, médiévale et générale offertes à Robert Martin à l'occasion de ses 60 ans*, éditées par Georges Kleiber et Martin Riegel, Duculot (coll. « Champs linguistiques »), Louvain-la-Neuve, 1997, 446 pages.

[présentation (p. 9-10), bibliographie des publications de Robert Martin (p. 11-19), 42 articles (p. 21-436), tabula gratulatoria (p. 439-446)]

- (2) *La ligne claire. De la linguistique à la grammaire. Mélanges offerts à Marc Wilmet à l'occasion de son 60^e anniversaire*, édités par Annick Englebert, Michel Pierrard, Laurence Rosier, Dan van Raemdonck, Duculot (coll. « Champs linguistiques »), Louvain-la-Neuve, 1998, 398 pages.

[introduction par Robert Martin: « Marc Wilmet, de la patience philologique à l'intuition théorisante » (p. 9-20), bibliographie des publications de Marc Wilmet (établie par Anne-Rosine Delbart) (p. 21-30), 27 articles (p. 31-368), « En guise de conclusion... Bal(l)ade sur le temps jadis » de Annick Englebert (p. 369-382), tabula gratulatoria (p. 387-395), liste des auteurs (p. 397-398)]

- (3) *Analyse linguistique et approches de l'oral. Recueil d'études offert en hommage à Claire Blanche-Benveniste*, édité par Mireille Bilger, Karel van den Eynde, Françoise Gadet, Peeters, Leuven-Paris, 1998, 385 pages.

[Bilger – van den Eynde – Gadet: « L'œuvre scientifique de Claire Blanche-Benveniste ou l'étude du statut et des rapports de l'écrit et de l'oral » (p. 1-5), bibliographie de Claire Blanche-Benveniste (établie par Peire Swiggers) (p. 7-18), 33 articles (p. 23-380), tabula gratulatoria (p. 381-385)]

A suivre p. 199

GÖRAN KJELLMER

On the pronunciation of Pepys (and a word on Glamis)

Göran Kjellmer är professor emeritus i engelska språket vid Göteborgs universitet. Han diskuterar här en klassisk egendomlighet inom området engelskt namnuttal.

Some names in English history have an unexpected pronunciation. Two well-known ones are Pepys, the name of the 17th-century civil servant whose diary records an eventful period in public and personal history, and Glamis, known from Shakespeare's *Macbeth*, where Macbeth himself is hailed by the witches as "Thane of Glamis". Although Glamis is dissyllabic in Shakespeare,¹ both Pepys and Glamis are monosyllabic in modern English. The ending -is (or -ys) is not normally pronounced [-s]/[-z] in names, cf. Lewis, Francis, and many others. Why then are Pepys and Glamis pronounced [pi:ps] and [glɑ:mz]?

Let us consider Pepys first. There were (at least) two types of -ys/-is/-es names in ME. First there was the very frequent patronymic type, which consisted simply of the genitive case of a given name, i.e. of the father's name. The genitival ending of these forms constituted a syllable of its own and developed like the genitive and plural es-endings of other nouns, which were pronounced [-is/-əs] and regularly became [-iz/-əz] in the 14th century. Like those endings, the endings of the names lost their unstressed vowels in the 15th century except after sibilants;² subsequently [-z] preceded by a voiceless consonant was devoiced and became [-s]. Hence the modern pronunciation of e.g. *dog's/dogs* and *cat's/cats*. Patronymics like Alfreds, Andrew(e)s, Edward(e)s, Franks, Fredericks, Hanks, Philips, Roberts, Robarts, Robberds, Rob(b)ins, Rob(b)ens, Robyns, Rogers, etc., illustrate this development. In this type, -ys/-is/-es is thus a grammatical morpheme.

The second type of -ys/-is/-es names in ME is that where -ys/-is/-es is not a separable morpheme in English. Those names are represented by e.g. Avis, Beavis, Dennis, Ellis, Francis, Lewis, Morris, Tallis, which are monomorphemic names borrowed into English, where the last syllable is thus an integral part of the name.³ They were regularly stressed on the last

¹ Muir 1953:15.

² Jordan 1934:291.

³ Avis, "from the ME, OF given name *Avice*". Beavis, "nickname from OF *bel fi(l)z*". Dennis, "from the medieval given name *Den(n)is*...; the popularity of the name in England from the 12th cent. onwards seems to have been largely due to Fr. influence." Ellis, "from the medieval given name *Elis*, the normal vernacular form of *Elijah*". Francis, "from a very popular medieval given name (L *Franciscus*, introduced into England in the OF form *François*)." Lewis, "from *Lowis*, *Lodowicus*, a Norman personal name...". Morris, "from an OF personal name introduced to Britain by the Normans, *Maurice*..." Tallis, "habitation name from some minor locality named with ANF *tailis* clearing in an area of woodland", all according to Hanks and Hodges 1988.